

Pojem pesem iz nje, ki gre od mesta do mesta, od človeka do človeka, in udarjam s cimballi glasnimi.

Pojem pesem, ki teče v daljavo, zaliva svet in ga umiva, kakor otrok umazano steklo.

Pojem pesem, ki je nikdo ne razume in ne ulovi, pojem pesem samemu sebi in svojemu romarskemu življenju.

POLJANA

PREKMURSKI MOTIV — MIHAEL KRANJEC

Pravil mi je, da se je marsikaj spremenilo. Da ni več tistih ljudi, da pa so prišli drugi, Slovenci, celo tam od Lepoglave in sam Bog vedi odkod še vse. Tudi jegnjedov ni več okoli poljane, okoli gosposkega, in ne topolov. Da so zvečine že njive povsod, kjer so bili še pred kratkim prostrani in močvirni travniki, kjer je šerjé rastlo skoraj do pojasa, cmudje in rakita. Zdaj poleti žito valovi v vetru kakor nedogledno morje in v prvo jesen hajdina cvete. Marof da je sicer ostal, pa nima več tistega čara v sebi, tiste skrivnosti kot nekdanj: dolga hiša na poljani, sanjajoča v večerno nebo in v jutranje zarje. Troje jegnjedov je stalo pred hišo in nekaj ob cesti. Komaj da še štrk vzgaja mlade nad hišo v poletje in jih vodi na sprehod v prve avgustove dni po poljani. Po jegnjedih (zdaj so goli na jesen) se skriva dvoje gnezd, sračje in eno vranje. Ko je drevje zeleno, sta skriti v vejevju, da naselniški paglavci ne odnesejo mladih. — Zdaj samo vrane posedajo po vrhovih, kovrani, in zro po ravnini in kakor da čakajo daljnje pomladi.

Tako mi je pripovedoval stric Joška báci, počasi in mrtvo, kakor je vedno govoril zadnje čase, brez volje in brez zanimanja, ko me je prevažal na starem koleslju po umazani, sivi cesti, po kolnikih med njivami in orumenelimi travniki

»Naši?« se je ozrl po meni. »Kakor vedno. Stara se krega podnevi, zvečer poseda pri peči. Nančka gospodinji. Fant pa pohajkuje. Bog je udaril med nas in smo se razkropili. Kdor pa je ostal, se sam sebi čudi: čemu in zakaj.« Toliko mi je povedal Joška báci. »Sicer pa boš videl in spoznal,« je dejal in švrknil kobilo. Pravil mi je o njej, da je že dvakrat skotila, da so prvega cuzeka prodali, tega pa so pustili za pleme.

In tako sem v tistih dneh spoznal in videl vse življenje na marofu — seve, kolikor ga je mogoče spoznati v dveh dneh. Ko sem odhajal, me niso ustavljali, videl sem pa, da bi bili radi, da ostanem. Saj pa v resnici nisem govoril z Jančijem že dve leti, kar je končno dolgo, zlasti, ker sva bila prej vsak dan skupaj. Pa to je bilo v mestu in dasi je obljubil, da mi bo pisal vsaj vsak mesec, tega ni storil, še enega pisma mi ni poslal. In tako sem tudi jaz prenehal s pisanjem. Morda se je čudil prvi trenutek, ko sva se zdaj po dveh

letih nenadoma srečala. Zdelo se mi je, da se je nekoliko vznemiril. Videl sem pa tudi, da si je prav tedaj zaželel, da ostanem dalj časa. »Potem te ne bom več ustavljal,« se je nasmehnil.

»Čigavega otroka pa pestuješ?« sem ga vprašal, ko sem stopal s koleslja.

»Svojega,« se je spet nasmehnil nerazumljivo.

»A—?« sem se začudil in ga gledal. Dvignil je pogled, kakor da hoče razbrati moje misli.

»Svojega,« je poudaril in se ozrl po Jošku. »Kaj se čudiš? Zakaj pa ne bi mogel svojega otroka pestovati?«

In tako sem po malem spoznaval, kolikor je mogoče spoznati in dojeti življenje. Takole, kakor voda teče; kar je na površju, lahko vidiš. V globino ne moreš. In morda je tam največ skrivnosti. — In potem so me vsi hoteli imeti k sebi in so se skoraj sprli zame.

»Pojdi,« mi je dejal Joška bači. »Videl boš ljudi, kakor so ljudje — vsakdanji in dolgočasni na prvi pogled.« In nato me je vodil po hlevih. Nekoč je tako razkazoval lepo govedo po hlevu — takrat je bil še pastir in je pasel čredo. Ko se je pripeljal gospod z belci in v črni bleščeči kočiji, ga je vodil po snažnih hlevih in mu z zanosom pripovedoval. Po štirideset juncev je stalo ob dolgih jasliah in prav toliko telic in konjev. Vsa ta čreda je vse poletje preležala zunaj in se pasla po prostranih travnikih. Pasel je konje, kakor je prva trava pognala spomladi in dokler ni zapadel sneg v pozno jesen. Vse leto samo pri živalih, podnevi in ponoči. Svojega konja je imel, da je laže pasel. Ta konj mu je še zdaj ostal, ko ni več črede. Pa kakor bi žaloval. Ni v njem razigranosti. Komaj da še posluša žvižg, kadar ga v poletno jutro kliče s paše. — Zdaj niso več tisti časi in kakor da celo konj to občuti. Kadar je privedel v jesen čredo na grofovski dom, je dobil lepo napitnino. Ko je bil še mlad, je za tisto napitnino po tri dneve popival s cigani in se za tiste tri dni zaljubil do blaznosti v mlado ciganko. — Kjer so bili tedaj konji in govedo, so vse prezidali in porazdelili. In v globokih, mračnih luknjah bivajo naselniki. Otroci se igrajo ob deževnih dneh na prostranem postinju. Poleti hodijo ribe loviti po jarkih, kjer odtekajo Murice. Navadili so se plesti košare in izice, še celo s sakom si upajo po vodah. Poleti hodijo nabirat maline k cesti in črešnje in se kregajo z našimi, kakor da je drevje njihovo. V jesen kradejo koruzo in krompir po Selskem in po Gredah. Pozimi hodijo poldrugo uro daleč v šolo; sicer redno odhajajo, pa so komaj po dva dni na teden v šoli.

Dekleta pozimi šivajo in morda sanjajo na daljno domovino, mogoče o fantu. Zdaj se starajo tu v pričakovanju, komaj da se vsaka tretja poroči. Ko se naveličajo življenja in samote, odhajajo v svet in se ne vračajo nikoli. Tonejo v svetu in še spomina ne ostane za njimi. Zgodilo pa se je, da se je ena od njih vrnila — umirat. Prišla je vsa bolna in izmučena — v nadlego staršem. Mati je tarnala, pa ne, ker je otrok nesrečen, temveč, ker je prišla nadlogo delat. Ko bi lahko v svetu umrla. Morda je to sama občutila in je zato čudovito tiho trpela. Ni ne prosila ničesar, niti ni hotela vzeti. Komaj, da jo je Nančka prisilila vsak dan, da je jedla. Morala je biti silno dober otrok, zakaj silno lepa

je bila na mrtvaškem odru. Da jo je šel tudi on gledat. Nekam čudno se je smehljala. — Eden od prišlih je šel. Drugi zopet se je povrnil in se na sam veliki petek obesil; na pokopališču pod staro vrbo. Tri dni je bil velik vihar in se šele polegel, ko so ga našli. Kako bi se mogel uživati v to čudno življenje, povsem drugačno od prejšnjega. Nekateri so začeli zahajati v gostilno ob cesti in so se tam družili z vagabundi in tihotapci. Končno ni bilo nič čudnega, če je šestnajstletno dekletce porodilo otroka.

»Preklete je naše življenje,« je dejal Joška bači. »Kdor je vržen vanj, plavaj, dokler ne utoneš. — Da boš vedel, kje je on zdaj doma!« in me je potisnil v prostorno in prav tako mračno sobo. In še preden sem mogel razbrati v mraku obraze, sem vedel, da je ta 'on' — Janči.

»Poglej, Kristina,« je dejal Janči nekam trpko mehko. »Moj prijatelj je prišel; saj ga poznaš?«

Ponudila mi je roko in je pristavila stol, tiho in skromno.

»Saj bi vas poznala, če bi vas srečala na cesti,« je govorila še tiše in skromneje. »Skoraj vsak dan mi je pripovedoval o vas. O tistem vajinem življenju mi je pravil, o življenju v mestu. Rekla sem mu, naj vas povabi sem, tako za teden dni vsaj ali pa za dva. Pa ni hotel. Dejal je, da ne more, ker bi vas motil. Vi ste zdaj v drugem življenju. In da ste že pozabili nanj. Tudi pisati ni hotel, dasi sem mu vedno prigovarjala. — Zdaj ga spet pregovarjam, da bi šel v mesto in dovršil študije. Saj je že skoraj zdrav.«

»Ah, Kristina, saj sem ti rekel, da letos ostanem doma. Drugo leto, ko bo otrok že večji, tedaj lahko grem. Takrat bo že hodil in ti boš lahko delala. Pomisli,« mi je razlagal. »V dveh letih dokončam in potem se poročiva. K sebi jo vzamem v mesto. Tam bomo začeli lepše živeti. Dvoje svetlih sobic najamem — za nas bo dovolj — in to življenje bo samo kot sen. In tedaj ne bova več tako živela, v spotiko in v nadlego ljudem. Pravo življenje bova začela in naju ne bo sram pred svetom.«

»Potem še jaz pridem k vama,« je dejal Joška bači z nekim ironičnim nasmehom. »V resnici, tam bo vse drugačno življenje. — Ampak, ti mu ničesar ne pripravljaj,« je branil njej. »Prišel je pravzaprav k nam. Pripeljal sem ga, da vidi svet. In Nančka bi bila huda, če bi pri vas ostajal. Sicer pa, saj še itak pride,« me je potegnil. »Pojdi!«

Zunaj se je ustavil in se obrnil do mene.

»Kaj praviš?«

»K čemu?«

»K čemu! K temu —.«

»Ne vem. Ne razumem ničesar. Vsaj tako se mi zdi.«

»Jaz tudi ne razumem in je sploh nemogoče razumeti. Mogoče, da je vse tako enostavno, tako vsakdanje in jaz le pregloboko iščem. — Rekel ji je nekoč, da jo poroči. Menda je bilo spomladi, pa ni hotela. Ne vem, zakaj ne. Ko ga je tako zavrnila, je odšel s cigani. Teden dni se je z njimi klatil. Nato se je vrnil ves zmučen in brez vsakega smisla. Pa to je bilo že v drugo, da je pobegnul. Prvikrat je takoj, ko se je vrnil iz mesta, in smo mislili, da se

nikoli več ne vrne. Pa se je. Zdaj vem, če bi še kdaj pobegnil, da se bo vsakokrat vrnil. Kje je hodil, ne vem. Niti z besedico ni povedal. Tako tih je bil, kot da se ni nič posebnega zgodilo. Nato mu je Fery poslal denar iz Amerike. In kaj je storil? Poslal mu je nazaj ves tisti denar. Nekaj sto dolarjev. Ali to razumeš?»

»Ne.«

»Jaz tudi ne. In nihče. On pa povedati noče.«

Poznal sem jih že vse od prej. Tako ,staro', Nančko, ,njega', ,njo' in ,onega'. Vsak je bil zase svet, s svojim spoznanjem in s svojo voljo. Meje tega sveta ni smel nihče prestopiti. In zato so živeli vsak na svoj način in ni dajal nihče nikomur odgovora za to svoje življenje. Ko so odhajali v svet (dva sta že šla) so šli trpko in tiho in se niso nikoli več vračali, kakor da so pozabili na poljane, na dom.

»Dolgo te že ni bilo pri nas,« je dejala na večer mati. Čudno so se odražale poteze na njenem obrazu ob svitu petrolejke. V njih je bil komaj spomin na prejšnje življenje in še ta tako neizrazit. Spominjam se, da je bila pred leti še veliko gibčnejša, da je tedaj bilo v njej življenje, ki mu zdaj ni bilo več sledu. Še celo v očeh ni bilo več tistega ognja, tiste živahnosti, tiste mikavnosti.

»Z Jančijem te ne bova več dočakala,« je dejala in se ozrla po njem. »Čakal te je vsak dan. Mislila sem, da si pozabil nanj. Zdaj pa se vendar tako drži, kot da mu ni prav, da si prišel.« Jančija je imela rada. Pripovedoval mi je še v mestu o tej njeni ljubezni. Da je samo njega s čudno ljubeznijo ljubila, ko do drugih ni imela niti besedice. Čutili so to njeno pristransko ljubezen do njega, pa mu niso bili nevoščljivi. Morda so čutili, da je med vsemi najbolj potreben ljubezni. Pravil mi je nekoč, da mu je ta ljubezen nekam neprijetna in ga odbija. Ona je to tudi občutila in mu ni nikoli kazala naravnost. Nasprotno, človek bi mislil, da ga zaničuje. V tem je bila občutljiva in ji je bilo hudo, da njemu ni do te ljubezni. Ni bila, kakor so druge matere in vendar se je včasih nekaj globokega vzbudilo v njej, nekaj lepega. Samo enkrat mu je to v pismu omenila. »... in če jih ne ljubim, jih zato ne, ker niso ljubezni potrebni; ti si je pa potreben. Oni me bodo sicer morda obsojali, pa to nič ne de. Ne bi bilo lepo, da jim hlinim.« — Kot otrok sem marsikaj slišal o njej. Prva leta po vojni je čudno živela. Mož je menda kje blodil po ruskih poljanah, če je še živel (pisal ni nikoli), ona pa je hodila z vojaki. Tedaj se je otrokom odtujila in še tisto malo spoštovanja, ki so ga prej imeli do nje, so zgubili. Bila je tujka v hiši, ki je sicer ukazovala, ki je pa nihče ni ubogal. Katica, ki je tedaj tudi hodila z njo z vojaki, se je slučajno poročila v Prek in se ni več vrnila. Vzela je bogatega starca. Ni se vračala in je nihče ni pogrešal. Kakor da ni nikoli živela na tem domu. Na njeno mesto je stopila Nančka in gospodinjala. Bila je najmlajša med njimi, čuden otrok, nikomur podobna: tiha pesem poljane, jesenske sanje...

Ko sva bila sama z Nančko, mi je priznala, da je nekoč ljubila, Skoraj otrok je še bila, ko komaj človek zasanja o širnem svetu, ko se mu duša

nenadoma vznemiri. Pri učiteljevih v vasi je bil mlad dijak... In kaj bi —. Še pozdrava ji ni poslal nikoli.

»In koga zdaj ljubiš?«

Ozrla se je name z začudenjem in kakor da ne more razumeti. Nato je zardela in šla. Spomnil sem se ob tej priliki Jančijevih besed:

»Mi smo čudni otroci. Zrastli smo brez materine ljubezni. In zato je iščemo drugod. In če jo kateri najde, bo nesrečen, ker je to naša usoda.«

Stregla je bolnim po stanovanjih v dolgem hlevu. Bila je prijateljica dekletom, med otroci otrok.

»Povej, ali je svet lep?« mi je rekla.

»Ne vem,« sem se začudil.

»Morda je lep,« si je sama odgovarjala. »Pa je naša jesen lepša. V svetu človek samo lepše sanja in hitreje živi.«

»Kakšne pa so tu sanje?«

»Ne vem,« je dejala zamišljeno. »Dolge kakor ta ravnina. Prav tako enolične in trpke. Pomisli, nekoč sem sanjala, da bom šla v mesto. Takrat je še Janči bil tam. Ampak, saj je smešno. Skoraj se sramujem tistih sanj. Povej, ali se je kdaj zgodilo, da je prišel mladi fant, bledega obraza, sanjavih oči in otel — recimo lepo kraljično iz samote in jo odvedel v širni svet?«

»Zakaj to?«

»Saj je smešno. Že tedaj nisem verjela, ko sem čitala. To so samo lepe sanje. Tako v pozna jesenska jutra. — Pa jaz ne bi živela v svetu. Nekoč, še kot otrok sem šla z očetom v Prek, k sorodnikom ali kam že. Pa je naneslo, da bi tam morala spati. In veš, kaj sem storila? Ko je solnce zašlo, sem pobegnila. Še ene noči nisem mogla tam spati. Kako bi tedaj mogla živeti v svetu.«

Stara mi je pripovedovala o Feriju. Njega se ne spominjam dobro. Ni ga bilo skoraj nikoli doma in kadar se je vrnil, je komaj nekaj dni ostal. Nato se je zgodilo ono med njim in Jančijem. Kaj je vse bilo, ne ve natančno. Spor pa je nastal zaradi Kristine. Tako na tihem, da skoraj nihče ni vedel. Počasi je vrelo. Nato je Janči kar naenkrat pobegnil. Vse leto ga ni bilo. Ko se je vrnil, je našel Kristino z otrokom. Ferija več ni bilo in tako je moral brez vsega priznati otroka za svojega. Dva dni je bil ves zmešan in nihče ni mogel z njim govoriti. Tudi tedaj je pobegnil, pa se je za teden dni vrnil. Prišel je ves drugačen, ves spremenjen. Vzljubil je otroka in od tedaj ga skoraj ni nikoli doma. Zdaj se ves dan igra z otrokom in nikamor ne hodi. Ferija od tedaj ni bilo več. Pisal je materi pismo, naj prosi Jančija, da mu odpusti. Kaj, že ve Janči sam in naj mu potem odgovori. Nato je poslal (namreč iz Amerike, kamor je odšel) lepo vsoto dolarjev Jančiju za otroka. On pa je odposlal denar. Zakaj, tega ni mogla razumeti. Slutila pa je, da se je nekaj moralo med njima zgoditi. Od takrat je Janči v resnici ves drugačen. Boji se, da bi prej umrl, preden ona razdeli posestvo med nje in tako ne bi mogel ničesar zapustiti otroku. Sicer tega ne kaže, da pa ona ve, in mu bo tudi zapustila primerno, pa tako, da ne bo ničesar vedel o tem. Končno otrok

ni ničesar kriv. Tista dva večera smo dolgo posedali. Besed ni zmanjkalo. Pripovedoval sem jim na vprašanja o tujini in oni so sanjali. In tiste trenutke je oživel vse, kar je bilo lepega. Odnekod se je dvignila mladost. Prišli so kraji, daljni in lepi. — Nato se je razživel Joška bači in pripovedoval. O svojem življenju po ogrskih pustah, po mestih. Da je bil med honvédkimi husárji. Stotnik ali kaj. Kot sem razumel iz neke opazke ‚stare‘, so ga menda odslovili zaradi nekega škandala. Da je znal izvrstno jahati, mi je dokazal podnevi na svojem konju. Vodil ga je vsako jutro na zračenje, kot je dejal. Objahal je ob takih sprehodih vso poljano, skoraj do vasi. Med ljudi ni šel, ker so navadno govorili, da prihaja husar. Nekoč je pozabil, da ni več honvéd in je odjahal v vas na proščenje in na cigansko muziko v gostilno. Prišli so tudi trije njegovi kameradje, prav tako nekoč honvedje, in s temi je razbil pol steklenic in kozarcev, razgnal ljudi in si dal igrati od ciganov v pozno noč. Pel je halgató in ni hotel domov. Šele v jutro se je vrnil.

Pa vse to je daleč in ne bo nikoli več tako. Več ni lepote ne radosti. Zdaj življenje nima več smisla. Nekoč bi se bil skoraj ustrelil zaradi mlade grofice. — Ko sva bila pozneje sama, mi je pokazal njeno sliko. Bila je mlada Magjarka, z okroglim obrazom, in s čudovitimi očmi. Povrhu še razkošno oblečena. Pa tudi on je bil fant kot honvéd. Črni brki, nad ustnicami v tenki črti, bleščeči polšlem, s čopom, nekoliko nad desnim ušesom, gladka bluza. Zdaj pa je nosil umazan, strgan površnik, razpeto srajco in na glavo poveznjen klobuk. Brki so se povsili in po bradi se je razrastlo nemarno obraščenjé. Tudi v očeh ni bilo več ognja in lica so upadla.

»Zdaj sem samo Joška bači,« se je nasmehnil. In trpkost se mu je razvlekla ob ustnicah. »Ne vem, kaj me je tod zadržalo. Morda naša polja,« se je zresnil. »Travniki in jegnjedi, spomini na mladost; — kdo ve.«

Zvečer me je Nančka ustavila; ko sem odhajal spat.

»Jutri greš?« je dejala.

»Čakajo me doma. Že tako sem predolgo.«

»In boš pozabil na nas.« Vedel sem, da je hotela reči: name boš pozabil.

»Na tebe?« Z nekim trpkim občutjem sem prijel za njeno roko. Vzdrhtela je, pa ni umaknila. Bila je kakor majhen otrok, ki bi se rad stisnil h komu, pa nikogar ni. Kako je to čudovito, kadar otroci sanjajo o svetu, ki ga ni, ker ne more biti.

»Rada bi govorila s tabo, preden odideš,« je dejala. »Povej, prideš zvečer? Počakam te. V pojeti.«

Takrat niti pomišljal nisem in bi tudi ne mogel. Preveč so prosile njene oči.

»Pridem,« sem dejal.

»Ko naši pospijo. —«

Nato je odstopila, ko je prišel Janči. Kakor da se ni nič zgodilo, se je smehljala.

»Da mi je ne pohujšajš,« je dejal dobrodušno.

»Lahko noč,« je želela. V njenih očeh se je nekaj utrnulo, nekaj lepega, tiha želja. »Pridi, kakor si obljubil. Čakala bom.«

»Kako si dejal?« sem vprašal Jančija, ko me je vodil po prostranem hlevu preko tramov. Hodil je varno in brezskrbno v temi in niti pazil ni.

»Ljubi te —« je dejal po kratkem presledku.

»Kaj vendar misliš!«

»Res je. Mi smo hvaležni za vsako prijazno besedo, predvsem ona. Tih otrok je, ki je komaj zasanjal o življenju, tako na tihem pa občutil vso grozno resnico, kakor jaz. In zato živimo naglo in polno. Vse to, kar bi lahko tako pomalem živeli trideset let, se je strnilo v kratek čas. Kar je lepega, je ostalo: ostale so vse sanje, vse hrepenenja, tiha ljubezen, nikdar užita. Kos te ravnine smo, te jesenske monotone trpkosti; ko sami ne vemo, odkod in čemu. Komaj zasanjamo, tik pred spoznanjem ugasnemo. Otroci te poljane, vsi: moja mati morda je hotela ujeti begotni trenutek sreče; zdaj misli nanj, na lepo, nikdar doseženo misel. Katica v Preku; ni se še vrnila, pa bo prišla, da bo vsaj pred smrtjo videla polja, jegnjede; in Feri — tako med ropotom strojev posluša pesem naših polj, pesem žita, ko valovi v vetru, nekoč se mu bo zahotelo in se bo vrnil; Joška — kos teh orumenelih travnikov je, misel, ki se je vzela sam Bog vedi odkod. — Saj se sami ne razumemo in se ne bomo nikoli. Kako je to čudno, človek bi nekaj rad, pa sam ne ve, kaj je tisto. Išče vse življenje nemirno, ko pride do groba, spozna šele, da je tisto, kar je iskal, nedosegljivo, ker niti ni vedel natančno, kaj je hotel.«

Imel je že postlano, ker je navadno spal na senu, dočim je hodil Joška bači v hlev spat. Še ponjavo je prinesel, da nama ne bi bilo mrzlo. Nato je obmolnil. Obsedel je in se prekrižal, kakor otroci, na čelo, na prsa in na rameni. Molil je dolgo in nekam pokojno.

»Kaj moliš?« sem ga vprašal čez nekaj časa, ko je legel.

»Molil sem,« je dejal. »Kaj se ti čudno zdi? To ni nič tako nerazumljivega. Pomisli, vse tiste molitve, ki sem jih kot otrok znal, sem se znova naučil. Nančika mi jih je pravila in še nekaj drugih me je naučila. To je lepa, tiha pesem. Kadar molim, se vedno nečesa lepega spomnim, na mladost, na življenje, ki ga nikdar živel ne bom. Zdi se mi tedaj, da hodim po ravnini z romarji v mrkli jesenski dan, s pesmijo na ustnih:

,Hodmo spat, Boga zovat,
na božo pot, kde je Bog, kde je Marija sineka zibala.'

»Spremenil si se, Janči.«

»Misliš? — Mogoče. — Hotel sem samo obuditi v sebi mladost, vso tisto lepoto in veselje. —«

»In — —«

»Vse sem dosegel. Zdaj se radujem, da mi je Bog dal vsaj nekaj let življenja, da se radujem in občudujem njegovo lepoto. Zdaj se veselim slehernega dneva posebej. Spomladi vem za vsako gnezdo škrjancev v žitu in v travi, ob jarku v grmovju za slavce, za srake v Gornjem Logu in na Vodovicah. Grlice in golobe, hupkače in kukavice. Na Gradici za kokoškice. Vem, kje se

skrivajo zajci, dvoje lisičjih lukenj sem staknil. In vem, kam se hodi jelen iz Ormoščeka past. Samo nekaj mesecev je, kar je sem zablodil. Ne bo dolgo. Ni mnogo miru. Štrkom, mladim in starim, sem navezal na vratove trak, da bom videl, če se isti vračajo. In koliko je še drugega življenja, ki ga človek niti ne more pregledati.«

»In na mesto se še kaj spominjaš?«

Bila sva skupaj v mestu. Študiral je, pa se je moral vrniti, ker mu je zdravnik svetoval. Da je bolje, če malo počaka in nato, ko bo zdrav, dalje študira. Tako mirno je takrat odhajal, da sem se čudil.

„Kaj ti ni hudo?“ sem vprašal. Ozrl se je nerazumljivo. Nato se je nasmehnil.

„Ne vem, zakaj bi mi bilo hudo. To je tako enostavno.“

Tako je zdaj pomolčal za trenutek. Nato je dejal povsem mirno in brez vsakega čuvstva:

»Ne. Pozabil sem na tisto življenje. In če se spomnim, se mi zdi, kakor bi slišal staro pesem, ki je neprijetna, ker ni nič novega v njej, nič mikavnega. Kadar me obidejo spomini, si odprem na strehi črep in gledam po poljani. Sam slonim in prisluškujem nočni skrivnostnosti. Pridi,« se je dvignil. »Da boš videl.« Opeko je potihem odmaknil, da je kakor okno zastrmelo v svet.

»Poglej,« je dejal in mi kazal. Pred nama je ležala prostrana ravan, vsa z mesečino obsijana. Jegnjedi so se povzpeli pod nebo kakor misel, ki je hotela poleteti bogvekam v samo nebo. Prosojna meglica je plavala po nebu, zastrla za en trenutek mesec. Oddaleč je prihajalo v rahlem odmevu šumenje Mure. Nerazločna in nerazumljiva pesem. Še oddalje je udarjalo v skrivnostnost noči lajanje psa. In na drugi strani so peli na vasi dečki. Samo rahel vzdih je zvenel prek poljane.

Eden kamen me teži,
gor na srci mi leži.
Al' nositi ga ne morem,
preložiti ga ne smem.

»Fantje pojó,« je dejal skoro sam zase. »V Čerensovcih, v Žižkih in pri vas v Poljani. Na Hotizo poleg,« je prešel v spomine, »sem hodil na proščenje. V lendavske gorice v bratvo. V Prek k Mariji Lovreti na romanje. In v Štrigovi sem po golih kolenih hodil okoli oltarja svetega Oremuša. Na Razkriž ob svetem Ivanu v poletje k dekletu. Kupil sem nama dva litra črešenj. Nato sem šel srečen domov, ona pa v krčmo plesat. Prav je imela, zakaj pa ne bi šla plesat. Zdaj me niti poznala ne bi, če bi me srečala. — Pa, ali nisi obljubil Nančki«, je nadaljeval, »da boš prišel?«

Začudil sem se in se vznemiril.

»Kako? — Ne grem —.« V meni je res vstala misel, ne samo, da ne morem, temveč tudi ne smem. Ne smem po vsem tistem, kar mi je povedal prej on sam. Njej bo morda hudo, toda pozabila bo. Pozneje bo spoznala, da je bilo prav, ko nisem prišel. Ne morem ji lagati, ker bi bilo prepodlo. Otroku, kot je ona. Ne, nikoli ne bi mogel v življenju lagati otrokom.

»Pojdi,« je dejal nežno. »Saj je otrok. — Imela bo vsaj lep spomin na nekaj. Pa najsi je ta spomin lažniv, lep je vendar. Človek je vedno v mislih ob njem. Zanj je resničen in mu daje življenje. Lažje je življenje, če vsaj nekaj imamo, na kar lahko mislimo z radostjo. Je sicer smešno, pa ne za nas, Nam varanje ni, kar vam, ker mi ne mislimo na bodočnost, samo sanjarimo o njej. In zato nismo varani. — Pojdi, ona je otrok, bolna in bo morda še samo pomlad doživela kakor jaz. — Ali ta čas ji bo več kot celih dvajset let. Ne misli na to, da jo boš varal, rajši misli na to, da jo osrečiš. — Govori ji o ljubezni, sploh o vsem, o čemer je kdaj sanjala, le nikogar ni bilo, ki bi ji na glas povedal.

»To je vendar greh —« sem občutil neko grozo.

»To ni greh —, in sploh stori zaradi mene. Sanje so tako lepe. In drugega itak nimamo v življenju kot sanje. Kje je resnica in do kam sega laž, ve sam Bog.«

In sem šel. Samo oddaleč sem še slišal odmev pesmi:

Eden kamen me teži . . .

— — — — —

al' nositi ga ne morem

preložiti ga ne smem . . .

Ko sem drugega jutra obstal pred hlevom, me je pozdravila Kristina. Povabila me je, naj vstopim. Ponudila mi je stol in sedla z otrokom nasproti meni.

»Veste,« je začela negotovo in se ozirala v mene. »Preden odidete, vam moram nekaj obrazložiti, da ne boste napačno razumeli in sodili. — Pravili so vam morda, da živi tako z mano —«

»So pravili —«

»In da je otrok njegov —«

»Tudi to so pravili —«

»In to ni resnica.«

»Ni resnica?« sem se začudil. »Saj mi je tudi sam pravil, da je njegov. Lagal vendar ne bo.«

»Lagal je. Otrok je Ferijev. Zgodilo se je, kakorkoli že. Bila sem podla. S Ferijem sem šla. Ko pa je Feri odšel in sem vedela, da se ne bo več vrnil, sem rekla, da je otrok njegov, Jančijev. Ni mislil, da bom tako nizka. Takrat je pobegnil. Ko se je vrnil, je bil ves izpremenjen. Prišel je in rekel, da je otrok njegov. In potem je prihajal vsak dan. Tako me je mučil. Morda nevede, pa mene je bolelo. Otroka ima res rad, kakor ga oče ne bi mogel imeti, ob meni je pa hladen. Kriva sem pred njim in zato mu ne upam pogledati v oči. Vi ste njegov prijatelj, recite mu, naj se vrne v mesto. Tako bom jaz zaživela mirno, ker ne bom čutila, da sem mu uničila življenje. On pa bo tam pozabil name in bo začel nanovo živeti. Tudi na otroka bo pozabil . . .«

Takrat je vstopil Janči s smehljajem na ustnih. Vzel je otroka in ga poljubljal in otrok se je igral z njim. Ona pa nama je postregla z zajtrkom. Ko pa sem odhajal, sem se ozrl po njem.

»Razumem tvoj nauk.« Pogledal me je začudeno. »Vse vem.«

Pomislil je za trenutek, nato se je nasmehnil.

»Malo se kljub temu lahko motiš, to nič ne de.«

»Misliš?« Pa ni odgovoril. Šele, ko sem sedel na voz, da me Janči nekoliko odpelje, je dejal:

»Zaradi otroka ti še moram nekaj povedati. Da ne boš napačno mislil. Otrok ima pred sabo življenje. In ko ga bodo vprašali po očetu, bo lahko rekel: ta in ta je bil. In ne bo mu treba trpeti radi imena pred svetom. Pred svetom moraš imeti ime in moraš biti kakor hočejo ljudje. Samo to sem hotel — rešiti ga. In če bi bil tudi zdrav. Nase je treba pozabiti in ustvariti srečo za druge. Če mi nismo srečni, zakaj ne bi bili oni, ki za nami pridejo. In meni je tudi lažje. Tako se igram z otrokom in pozabljam nase. Samo to sem hotel. — Prihodnji mesec jo poročim in potem bo vse v redu...« — In nato se je smehljaj. Zdaj sem pač razumel ta zagonetni smehljaj.

Ko sem odhajal, so mi segali v roko, vsak s posebnim občutjem. Stara, da sem vendar prišel; Joška báči, da sem vsaj za en trenutek ustavil in pretrgal to monotono jesensko misel; Janči je mislil morda s trpkostjo. Samo nje ni bilo ob mojem odhodu — Nančke. In vendar sem želel, da ji sežem v roko, da ji pogledam v oči. V tiste oči, ki sem jim hotel lagati, ki sem jih pa vendar z usmiljenjem ljubil. Ljubil sem jih, kot otroške oči moreš ljubiti, kot jim ne moreš in ne smeš lagati —.

In vendar je ob mojem odhodu ni bilo. Da je šla v trgovino v vas, je dejala mati. Zdaj sem razumel njene sinočnje besede —.

»Ko bom odhajal, mi daš roko?«

Ozrla se je po meni, nato gledala po poljani, odeti v mesečino, pa ni odgovorila.

»In mi boš pisala v mesto —?«

Komaj za hip je odkimala.

„Ne —“.

Osupnil sem. Nikakor nisem pričakoval, da bo tako odgovorila. Nasprotno: mislil sem, da bo želela, da ji lažem.

„In zakaj ne boš pisala —?“

Tudi takrat ni takoj odgovorila.

„Ker nima pomena,“ je dejala nato mrtvo in brez poudarka, kakor da je povedala nekaj zelo enostavnega.

„Kako —?“

„— Ker nima pomena,“ je prav tako hladno ponovila. „Popotnik gre po poljani, mogoče je truden in žejen, mogoče željan besede. Stopi v dom ob cesti, posedi za trenutek, se okreпча, spregovori nekaj besed z domačimi, utrga

morda rožo v oknu in si jo smehljaje se zatakne za klobuk —. Nato gre, ker je popotnik. Morda se tako mimogrede spomni na rože v oknih v domu na sredi poljane —, mogoče se celo nasmehne —. Pa se več nikdar ne vrne —, prav radi tega, ker je samo popotnik —. In ti si popotnik —. Jutri boš srečal veselejšo misel in se boš te otresel. Popotnik ne more potovati s samo eno mislijo —.

„In boš pozabila name?“

Nasmehnila se je trpko.

„Ne —. Tako ob večerih bom hodila po poljih — med jegnjedi — in bom sanjala. Zdaj je jesen — s to trpko, orumenelo mislijo in s tem bledim nebom — potem bo padel sneg; takrat je še misel preprostejša, ker se nebo in ravnina strneta v objemu. In nato — nato bo — pomlad. Pomlad bo čudovita; — ko pride prvo solnce; veš prav natančno: zdaj se bodo vračali štrki, cvetje se bo dvignilo — rakita bo zelenela in jegnjedi — in nebo bo razkošno; vse to veš. Tiste zadnje misli pa ne moreš dojeti — ne smeš —.“

„Kako —?“ sem osupnil.

Gledala me je za trenutek, nato se je trpko nasmehnila, stisnila ustnice, da je dušila plač.

In v blesku mesečine sem tedaj videl, da je barva njenih lic strašno bolna...

Tako sem odhajal s trpkim spoznanjem: popotnik sem, ki je prišel mimo, spregovoril prijazno tri besede, se morda nasmehnil, zdaj pa grem in ne bom več prihajal. In vendar? Nisem bil nič več kot popotnik? Na popotnika pozabijo, ko zamre v polju; name ne bodo, vsaj ona ne —.

„Ko bo večer nad poljano, bom hodila med jegnjedi in sanjala.“

„O kom boš sanjala?“

„O tebi —.“

In zdaj je vendar ni bilo za slovo. Zato so bile moje misli čudno trpke. Rad bi še enkrat pogledal v njene oči, ki bodo sanjale o meni; o pomladi in o življenju. O meni, ki sem popotnik in se nikoli ne bom vrnil — o pomladi, ki bo tako blizu in vendar ne bo njej — cvetela.

Ko sva zavila z Jančijem na cesto, sem se ozrl: videl sem, da je stala na sredi poljane med jegnjedi, neznatna kot misel. Roko je dvignila k očem in zrla za vozom. Stala je morda za jegnjedom, da sem jo prav težko opazil. Pomahal sem ji v pozdrav. Povesila je roko in se obrnila. Šla je počasi in trudno; tako — sem mislil — bo hodila ob večerih med temi jegnjedi in mislila na popotnika, ki ga več ne bo, ker je pač popotnik; sanjala bo o pomladi, o življenju, ki ga doživela ne bo; ker ni moči dojeti zadnje misli.

Ko zdaj hodim po tistih kolnikih in cestah mimo polj, mimo jegnjedov in marofov, se spominjam njiju: Nančke — otroka in Jančija. Zdaj ju ni več in ostal je samo spomin. Trpek in žalosten. Pisal sem ji skoraj vsak teden, pa mi ni odgovarjala. Pisal sem njemu, pa tudi on je molčal. — Nisem razumel, pisal sem pa vendarle.

Tiste dni sem naletel na Joška bačija. Vozil se je iz mesta in ob sebi je imel triletnega otroka. Komaj me je še poznal. In ko me je spoznal, me je naložil na koleselj. In zavil je k židu. Tam pa sva vso noč praznovala snidenje. Otroka (Kristininega) je spravil spat k židinki, nama pa je stregla Ilonka do polnoči in po polnoči bradati žid sam. Privlekla sva cigane, da so nama igrali do jutra. »Zdaj sva sama, stara in jaz. In še ta otrok. K sebi sva ga vzela in se vsak dan prepirava. Samo zato, kateri bi ga imel. Saj pa je res lep otrok in priden. Meni pravi ‚ata‘ in njej ‚mama‘. — Vozil sem ga s sabo, da kaj vidi po svetu. Stara zdaj že ne more čakati, kje hodim. Prekleta je tako življenje. Zdaj, ko imava tega otroka, je nekoliko lepše.«

Zjutraj so naju zvezli na koleselj in pometli razbite steklenice. In nato sva pela po cesti:

»Még vagyunk a honvédi huszárok —
(Še smo honvédski husarji —)

Ne vem, ali sva pela v malodušju ali zaradi česa —. Čudno je vendarle vse to —.

F. S. FINŽGAR

FRANCE KOBLAR

In če še natančneje iščemo za epsko idejo, ki jo je hotel dati Finžgar svojemu romanu »Pod svobodnim solncem«, bomo odkrili poleg očiščujoče duhovne težnje in želje po lepem in dobrem krščanstvu tudi mnogo sodobnih narodnih nagibov. Šele zaradi narodnih teženj dobijo junaške dogodivščine svoj zmisel in namen. Istok govori zborujočim Slovenom in Antom: »Bratje! Kdo je zavezal vaši modrosti oči, da ste sprejeli v dar zemljo onstran Donave? Ali ni bila zemlja vaša in naša? Kdo je prvi pulil lan, kdo je prej pasel čredo? Rod Slovenov in Antov ali grabežljivi volk bizantinski?« (Zbr. spisi II. zv. str. 509). S takim poudarkom začenja dobivati zgodba svoj simbolni pomen in svojo vrednost za čas, ki je postajal ves nemiren v zadržani narodni bolečini.

Izza l. 1908 se je v precej jasnih obrisih začelo odgrinjati naše narodno vprašanje. Čim bolj se je čutil tuji pritisk, tem bolj je gnala naša odpornost vse sile v obrambeno delo, na mejo. Tedaj je mladina najrajši poslušala mehke Meškove tožbe — kakor nekoč Gregorčiča — in se je naslajala ob poetični alegoriji »Na poljani«, ali pa je iskala zadoščenja ob Cankarjevih šentflorjanskih zgodbah. Finžgar je stal, tedaj že mirna, reprezentativna avtoriteta, v sredi in pohitel najprej v mladinsko vzgojo. Začel je pisati zgodbe dijakom, jim dajal zdravja in volje. Najbolj je pokazal na njivo in vdovo, ki ne neha od dela in je prav v svojem majhnem, resničnem delu velika in nepremagljiva. »V mojem srcu se je pa rodila nova misel, nova želja: Da bi mi bilo dano,